

Çağımızda Kur'an'ın Tefsiri Konusu Üzerinde Bazı Mülâhazalar

Atilla YARGICI*

Özet: Kur'ân bütün insanlar için bir rehberdir. Bu rehberlik genel olarak iman, ibadet, sosyal hayat ve ahlak konusundadır. Kur'ân'ın insana rehberlik yapması, onun tam mânâsıyla tefsir edilmesini ve anlaşılmasını gerektirir. Kurânın tefsir edilip anlaşılması, genel olarak yeterli Arapça bilgisine, Kur'an ilimlerine vukufiyete, sağlam bir imana ve Kur'ân'ı yaşamaya bağlıdır. İman olmadan ve Kur'ân yaşanmadan, onu gönderildiği amaca uygun bir şekilde tefsir edip anlamak mümkün değildir.

Anahtar Kelimeler: Rehber, tefsir, İnanç, İbadet, Kur'an İlimleri, Arapça, Anlama, Ahlak, Vahiy.

Some considerations on the interpretation of the Qur'an in modern times

Abstract: The Qur'an is guide for everyone. Its guidance is generally about belief, worship, social life and ethic. This, requires an understanding of Qur'an completely. Also interpreting and understanding of The Qur'an depends on knowledge of Arabic, Qur'anic sciences, true belief and putting into practice of it. It is difficult understanding and commenting on Qur'an without belief and putting into practice it.

Key Words: Guide, interpretation, belief, Qur'anic Sciences, Worship, Arabic, Understanding, Ethic, Revelation.

---

* Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri Anabilim Dalı

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm, Cenab-ı Hakkın insanlığa çeşitli devirlerde inanç ve ahlakta rehberlik etsin diye gönderdiği kutsal kitaplar silsilesinin en sonuncusudur. Elbette böyle bir kitab sadece okunmak için değil, aynı zamanda anlaşılacak için inzal edilmiştir. Kur'ân'ın bir şeriat, dua, tefekkür, kulluk, ilim ve davet kitabı olması da ancak onun anlaşılmasıyla bir anlam kazanır.

Kur'ân'ın tefsir edilmesi ve mesajlarının anlaşılması konusu, "Kur'ân'a ve Kur'ân tefsirine niçin ihtiyaç duyulmaktadır" sorularına cevap aramayı gerektirdiği gibi, Hz. Muhammed'in bütün sözlerinin vahiy olup olmadığı, re'y ile tefsir, Kur'ân'ı tefsir edip anlamak için gerekli şartlar gibi konuları da incelemeyi gerektirmektedir. Dolayısıyla biz de çalışmamızda bu konuları ele alacağız.

A. Kur'ân'a Duyulan İhtiyaç

İnsan kâinât içinde çok küçük bir yer işgal etmesine rağmen, güneş ve ay, gece ve gündüz¹, denizler², denizlerde yüzen gemiler³, kısacası yerde ve gökte bulunan varlıkların hepsi⁴ onun istifadesine sunulmuştur. Yer bir beşik⁵, güneş bir lamba⁶, ay vakit bildiren bir alet ve nur veren bir gece lambası⁷, gece ve gündüz dinlenip maişet temini için bir vasıta⁸, gök korunmuş bir tavan⁹ olarak yaratılmıştır.

Bütün bunlara bakıldığı zaman hepsinin yaratıcısına bakan gayeleri olmakla birlikte, insana bakan yönleri de vardır. Adeta bu evrende yaratılan varlıklar insanın en güzel şekilde yaşaması için dizayn edilmiş, ona en güzel hizmeti sunmak için tasarlanmıştır.

¹ İbrahim, 14:33; Nahl, 16/12.

² Nahl, 16:14.

³ İbrahim, 14:32.

⁴ Casiye, 45:12.

⁵ Nebe, 78:6.

⁶ Nebe, 78:13.

⁷ Furkan, 25:63; Hac, 22:189.

⁸ Nebe, 78/:10-11; Neml, 27:87.

⁹ Enbiya, 21:32.

İnsan Kur'ân'ın birçok ayetinde tespit edildiği gibi aklını kullanırsa, düşünürse bu mükemmel tasarımın, dizaynın kendisi için hazırlandığını anlayabilir.

Bütün bu tasarımların kendisi için yapıldığını, bununla birlikte dünyadaki güzellikleri fark edebilecek, görebilecek, anlayabilecek, duyabilecek, göz, akıl, kulak gibi çok kıymetli duyularla donatıldığını idrak edebilen bir insan, doğanın bu güzellikleri için varoluşunun zevkine ererken,, içinde bütün bunları yapan Bir Varlığa minnet ve şükran duygularını iletme ihtiyacı duyar¹, O Varlığı tanımayı, O'ndan böyle mükemmel bir yere, olağanüstü imkanlarla gönderilmesinin sebebini sormayı arzu eder, ister.

Hayvanların ve bitkilerin kendi görevlerini hakkıyla yerine getirdiklerini, onlardan ortaya çıkan ürünlerin de çoğunlukla insanın işine yaradığını fark eden bir kimse, kendisinin hayvanlardan daha farklı duygu ve cihazlarla donatılmasından dolayı bu dünyada nasıl bir görevi bulunduğunu merak eder ve bunu öğrenmek ister.

Allah insanı diğer canlılardan farklı olarak akıllı bir varlık olarak yaratmıştır. İnsan bir konu hakkında enine boyuna düşünme ve özgür iradesiyle karar verme yeteneği ile donatılmıştır. Bu yüzden tıpkı Hazret-i İbrahim örneğinde görüldüğü gibi, aya, güneşe, yıldızların doğup batmalarına bakarak, doğup batanların İlah olamayacağını bulabilir, bütün bu kainatı dizayn eden bir yaratıcısı olduğunu kabul edebilir. Fakat onun kendisine vermek istediği mesajları, kainatın ve kendisinin yaratılışına ait sorularının cevaplarını, bu dünyadaki konumunu ve görevini, kendisine bu kadar önem veren Zata nasıl teşekkür edeceğini bilemez.

İşte ilk insan ve peygamber Hz. Adem'den itibaren gönderilen peygamberlerle birlikte onlara vahyedilen kitaplar ve suhurlar, insanın bu varoluş amacıyla ilgili sorularına cevap vermeyi amaçlamakta, Kur'an da bu tür ihtiyaçlara cevap veren kutsal kitapların son halkasını teşkil etmektedir.

Diğer taraftan, Allah'a kulluk etmek için yaratılan², iyilik ve kötülük yapma yeteneğine sahip kılınan³, iman veya inkar etme

---

¹ Aydın, Mehmet, Kant ve İngiliz Felsefesinde Tanrı-Ahlak İlişkisi,(Ankara: Umran Yayınları, 1981), s. 19.

² Zâriyât, 51:56.

³ Şems, 91:8.

hususunda serbest bırakılan¹, ancak nefsi daima kötülükleri isteyen insanın² akıl, gazap ve şehvet kuvvelerine³ de yaratılıştan bir sınır tayin edilmediğinden dolayı, bireysel, ailevî ve toplumsal hayatta zulüm ve haksızlıkların meydana gelmesi ve sosyal hayatın altüst olması ihtimali bulunmaktadır.

Kur’ân’da insanın mübalağa sigasıyla “zalûm”⁴ olarak nitelendirilmesi, duyguları kontrol altına alınmadığı takdirde onun sınırsız bir zulmetme yeteneğinin varlığına işâret etmektedir. Yani insanın şehvet duygusu kontrol altına alınmadığında helal haram ayırımı yapmaz, kendisine ve başkalarına haksızlık yapar. Gazap duygusunu kontrol altına alınmadığında, hiçbir şeyden korkmaz, her türlü zulmü ve kötülüğü işler. Akıl duygusu kontrol altına alınmadığında insanları aldattır. Toplumların, bu tür zulüm ve haksızlıklardan kurtulması için her insanda yaratılan bu kuvvelere bir sınır konulması, ifrat ve tefrit gibi iki zararlı uçtan kurtarılarak vasat hale getirilmesi zarureti ortaya çıkar. İşte Kur’ân, içindeki imanî ve ahlakî prensipleriyle, kurallarıyla insanı kendisine ve topluma zulmetmekten kurtarma amacını gütmektedir. Bu orta yol insanını meydana getirmek için de Kur’ân onu iman edip salih amel işlediğinde ebedî bir saadete müjdelemekte⁵, inkar ettiğinde ise cehennemle⁶ tehdit etmektedir. Böylece onu Allah’tan başkasına kulluk etmeyen, yaratılışının sırrına eren, dünyada ve ahirette mutlu olan bir insan haline getirmek istemektedir.

Kur’ân, vasat, ifrat ve tefritten uzak orta yolu tutan bir ümmet olduğu bildirilen müslümanlara⁷, istikamet üzere olmalarını⁸, kötülüklerden kaçınarak iyilikleri yapmalarını emrederek hal ve tavırlarında orta yolu göstermektedir. Fatıha suresinde sırat-ı müstakimin hidayet olarak istenmesi⁹, hakka iman ve amel-i salih işlemeyi ifade etmektedir¹⁰. Orta yol da ancak iman ve salih amel ile

¹ Kehf, 18:29.

² Yâsuf, 12:53.

³ İnsanın akıl, şehvet ve gazap kuvvetleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Ebu Ali Ahmed b. Muhammed İbn-i Miskeveyh, *Tehzîbu’l-Ahlâk*, (Beyrut,1985), s. 12 vd.

⁴ Ahzâb, 33:72.

⁵ Nahl, 16:97; Tâhâ,20:75.

⁶ İbrahim, 14:7.

⁷ Bakara, 2:143.

⁸ Hâd, 11:112; Fussilet, 41:6; En’am, 6:126; Şûrâ, 42:52.

⁹ Fâtıha, 1:6.

¹⁰ Şeyh Zâde Muhammed b. Muslihî’-Din Mustafa, *Haşiyetü Şeyh Zâde, Alâ Tefsiri’l-Kâdi’l-Beydâvî*, (İstanbul: İhlas Vakfı Yayınları, 1994), I, 47.

sağlanır.

Başka bir açıdan baktığımızda Kur’ân’a duyulan ihtiyacı şöyle ifade edebiliriz: Aldığımız bir makinayı en iyi şekilde kullanmanın ve yönlendirmenin yolu, o makinanın ambalajının içinde bulunan “kullanma kılavuzunu” okuyup tatbik etmektir. Aksi takdirde makineden istenilen fayda elde edilmez. İnsan da nasıl hareket edeceğini, ferdi ve toplumsal görevlerinin neler olduğunu, kendisini yoktan var eden ve her şeyi kendisinin hizmetine veren Allah’a karşı duyduğu minnet borcunu nasıl ödeyeceğini, sınır konulmamış kuvvelerine nasıl sınır konulacağını ancak kendisini ve bütün insanları yaratan Allah’ın koymuş olduğu prensipler ve kurallar kitabından öğrenebilir. İnsanın böyle bir kılavuz olmadan nereden gelip nereye gittiğini, vazifesinin ne olduğunu, bu varlıkların niçin yaratıldığını anlaması, Allah’a teşekkürünü, şükürünü nasıl takdim edeceğini bilmesi oldukça zordur. Bunun için insanlığa tarihin çeşitli devrelerinde bir peygamber vasıtasıyla inanç, ibadet, ahlak ve sosyal hayat ilkelerini içeren, Allah’ı tanıtan, insanın ve kainatın niçin yaratıldığını anlatan kılavuz mahiyetinde kutsal kitapların gönderildiği, peygamber gönderilmeyen kavimlere de azap edilmeyeceği bildirilmektedir.¹ İşte Kur’an; Allah tarafından, Hz. Muhammed vasıtasıyla gönderilen, insanın yaratılıştan ihtiyaç duyduğu en son ve en mükemmel bir kılavuz, “insanlığa her iki dünya saadetini gösteren ilahî bir rehber ve bu dünyada insanlığın hayat tarzını çizen ilahî bir katalog”²dur.

B. Kur’anı Tefsir ve Anlamaya Duyulan İhtiyaç

Şunu baştan ifade edelim ki, Kur’an’ı anlamaya duyulan ihtiyaç, onu tefsir ve tevil etmeye duyulan ihtiyaç demektir. Çünkü tefsir ve tevil de Kur’an anlaşılması için gösterilen çabalardan ibarettir.

“Her zaman ve devirde edebî, felsefî ve ilmî eserlerin muhatapları tarafından iyice anlaşılıp kavranabilmesi için, onların iyi anlayanlar tarafından izah edilip açıklanması gerektiği âşikârdır. Bu gibi eserlerde, öyle esas ve prensipler vardır ki, onu okuyan herkes ne demek istediğini anlayamaz. Hele insanlığı sapıklıktan kurtaracak ve ona her iki alemin saadetini sağlayacak olan dinî ve ilahî kitapların

¹ İsra, 17:15.

² İdris Şengül, *Kur’an Kıssaları Üzerine*, (İzmir: Işık Yayınları, 1994), s. 21.

muhteviyatı, edebî, ilmî ve felsefî eserlerden daha karışık olduğundan, muhatapları tarafından , daha iyi anlaşılması gerekir. O halde ilahî kitapların sonuncusu olan Kur’ân-ı Kerîm’in Müslümanlar hatta bütün insanlar tarafından anlaşılıp ona bağlanması için mutlak surette tefsir ve izah edilmesi gerekmektedir.”¹

İnsana yaratıcısını, dünyadaki görevlerini, peygamberleri, ahireti, ibadet ve ahlaki, kâinatı ve kendisini tanıtan Kur’ân’a ihtiyaç duyulduğu gibi, bir mucize olan bu ilahî fermanın anlaşılmasına da ihtiyaç vardır. Hz. Muhammed’den günümüze kadar Kur’ân ile ilgili yapılan yüzbinlerce tefsir çalışmaları bu ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır.

Böyle bir başlangıç, “ O halde Kur’ân anlaşılmaz bir kitap mıdır?” sorusunu akla getirebilir. İlk muhatap aldığı toplumun dili Arapça olduğu için, “apaçık bir Arapça” ile nazil olan ayetler elbette genel olarak anlaşılmaktaydı². Ayetlerde Arapça olmayan kelimeler bulunsa bile, bunların arapçalaştığı ve o günkü toplum tarafından kullanıldığı için bütünüyle anlamaya engel teşkil ettiği söylenemez.

Ancak İbn-i Haldun’un “Kur’ân, arapların belâgatlarının üsluplarına göre ve Arapça indiği için, hepsi de onu anlıyorlar, terkip ve kelimelerinin mânâlarını biliyorlardı.” şeklindeki ifadeleri haklı olarak eleştirilmiştir. Zehebî bu konuda şöyle der: “Bu mevzûda İbn-i Haldun’un haklı olduğunu zannetmiyorum. Çünkü Kur’anın Arap dili ile nazil olması, arapların hepsinin onun terkip ve kelimelerini anlamalarını gerektirmez. Bunun en büyük delili de günümüzde telif edilen kitaplardır. Bu dili bilen kimseler Kur’anda zikredilen çoğu şeyi anlamaktan aciz kalmışlardır. Çünkü anlama sadece dil bilmeye bağlı değildir. Kur’anın mânâlarını araştıran kimselerin, özel bir aklı mevhibeye sahip olması gerekir.”⁴ Zerkânî de, “son asırlarda Arapça beyan melekesinin bozulduğunu bu sebeple Kur’an lafızlarının

¹ İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, Fecr Yayınevi, Ankara, 2010, s 31.

² Nahl, 16:103; Şuarâ, 26/195.

³ Muhammed Hüseyin Ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, (Dârü'l-Kütübü'l-Hadisiyye, yayın yeri yok, 1976, I, 32. Mustafa Sadık er-Rafîi, *İ'câzu'l-Kur'an*, (9. Basım. Beyrut: Dârü'l-Kitâbü'l-Arabî., 9. 1973), s.72. Kur’an’da Arapça kökenli olmayan yüzden fazla kelime olduğu tespit edilmiştir. Arapça olmayan bu kelimelerden bazıları şunlardır: abârık, sündüs, zencebil ve sürâdik Farsça, erâik, evvâb ve düriyy Habeşçe, ısrî ve tetbîr Nibtice, şehri ve 'adn Süryânice, tûbâ Hindçe. Bu konuda geniş bilgi için bkz: Celâlü'd-Dîn es- Suyûtî, *el-Itkân fi Ullûmi'l-Kur'ân*, (İstanbul: 1978), I, 178-185.

⁴ Muhammed Hüseyin Ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, I. 33-34.

açıklanmasına ihtiyaç duyulduğunu” ifade etmektedir.¹ Çünkü Kur’an’ın doğru yorumlanması için onun önce anlaşılması gerekmektedir.² Kelimelerinin mânâları açıklanmayan ayetler ise anlaşılmaz.

Bu konudaki değerlendirmeler tartışmaya açık olsa bile, nüzûl döneminde bazı Kur’an lafızlarının tam olarak anlaşılmadığı bilinmektedir.³ Sahabenin kültür seviyeleri farklı olduğundan dolayı bu normal karşılanabilir. Örneğin, Ömer ibn-i Hattab’ın Abese suresinde “ebhen”⁴, Nahl suresindeki “tahavvufin”⁵, İbn-i Abbas’ın En’am suresindeki “fâtır”⁶ kelimelerinin anlamlarını bilmedikleri bizzat kendileri tarafından rivayet edilmektedir.⁷

Bazen de kelimeler bilinse bile kastettiği manalar tam anlaşılmadığından peygamberimiz s.a.v. o kelimeleri açıklamak zorunda kalmıştır. Fatiha suresindeki “Mağdubi” kelimesini “Yahudiler”, “dâllin” kelimesini “hıristiyanlar” olarak, Bakara suresindeki “vasatan” kelimesini “adl”⁸, yine aynı suredeki “Siz beni anın ki ben de sizi anayım”⁹ ayetini, “ey kullarım, siz beni taatle anın ki, ben de sizi af ve mağfiretimle anayım.” Şeklinde açıklamıştır. En’am suresindeki “inanıp da imanlarına herhangi bir zulüm bulaştırmayanlar”¹⁰ ayetindeki “zulüm” kelimesini de “şirk” olarak izah etmiştir.¹¹ Çünkü ayetlerin bütün olarak anlaşılabilmesi için kapalı olan kelime ve deyimlerin açıklanması gerekmektedir. Ancak bu tür rivayetlerin azlığı dikkate alınacak olursa, nüzûl döneminde Kur’anın lügat bakımından fazla anlaşılma problemi olmadığı ortaya çıkar. Problem gibi görünenler de Hz. Muhammed tarafından

¹Muhammed Abdülazîm Ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, (Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabî, 1996), II, 8.

² Mehmet Soysaldı, “Kur’an’ı Doğru Anlamada Semantik Metodun Önemi”, *Kur’an ve Dil Sempozyumu*, (Erzurum: 2001), s.31.

³ Suat Yıldırım, “Selikaları bozulmadığından, o devrin arapları lügat bakımından Kur’ânı anlıyorlardı. Ancak lügavî mânâları bilmemekle, layıkıyla anlayamayacakları meseler de vardı” demektedir. Bkz: Suat Yıldırım, *Peygamberimizin Kur’ân’ı Tefsiri*, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1983), s. 18.

⁴ Abese, 80:31.

⁵ Nahl, 16:87.

⁶ En’am, 6:14.

⁷ Muhammed Hüseyin Ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, I, 34-35.

⁸ Bakara, 2:143.

⁹ Bakara, 2:152.

¹⁰ En’am, 6:82.

¹¹ Celâlü'd-Dîn es- Suyûtî, *el-Itkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, (Dımaşk: Darü İbn-i Kesir, 1993), II, 1237-1246.

açıklanmıştır. Ancak Kur’andaki icâz nedeniyle, onda öz olarak verilen düsturların, farzların, vaciplerin, emirlerin, nehiylerin, hükümlerinin, mücmel, müteşabih, müşkil ayetlerin, ahiret ahvali, kısas ve ahbarın açıklanmasına, anlaşılmasına ihtiyaç vardır. İşte bu ve benzeri konuların açıklığa kavuşturulması için Hz. Muhammed s.a.v. görevlendirilmiştir¹. Bütün bunlar bize Kur’an’ın ilk dönemlerde bile tefsir edilip anlaşılmasına ihtiyaç duyduğunu, daha sonra ise Arap olmayanların da İslâma girmeleri sebebiyle buna daha fazla ihtiyaç duyulacağını göstermektedir. Zaten yapılan bütün çalışmalar da bu ihtiyaçtan doğmuştur.

Batı hermenötiğinde öngörüldüğü gibi, anlama süreci bir “açıklama” aşamasına gereksinim duyar². Gerçekten de herhangi bir metnin anlaşılabilmesi için önce kapalı olan, bilinmeyen kelime ve kavramlarının açıklanması gerekir. Başta Hz. Muhammed’in sonra sahabenin, daha sonra da sırasıyla diğer tefsircilerin yaptıkları tefsir ve tevil çalışmaları, Kur’an’ın hem açıklanmasına, hem de anlaşılmasına hizmet etmiştir.

Kur’an’ın, tefsir edilip açıklanmasının ve anlaşılmasının gerekli olduğu bazı ayetlerde de zikredilir. Bununla ilgili kullanılan kelimeler beyan, tebyin, beyyinat gibi kelimelerdir. Beyan, İsfahânî’nin bildirdiğine göre, kastedilen manayı keşfetmek, kelamın mücmel ve mübhem olan kısımlarını şerh etmektir, açıklamaktır³. Örneğin, Kur’an’da açıklama anlamındaki “tebyîn” kelimesi, hem Allah hem de Hz. Muhammed hakkında kullanılmıştır. Allah ayetlerini insanlara “takva sahibi olmaları”⁴, “tefekkür etmeleri”⁵, “hatırlamaları”⁶ ve “hidayete ermeleri”⁷ maksadıyla “tebyîn” etmektedir. Hz. Peygamber’e de Kur’an, insanlara “tebyîn” edilmesi maksadıyla gönderilmiştir.⁸ Bu ayetlerden Hz. Muhammed’in insanları Kur’an’la korkutup müjdelemekle görevlendirildiği gibi,

¹ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Camiu'l-Beyan an-Te'vil-i Âyi'l-Kur'an*, (Mısır:Dârü'l-Maarif, 1955), I, 74; Suat Yıldırım, *Peygamberimizin Kur'an'ı Tefsiri*, s.33,

² Mehmet Paçacı, “İhlas Suresi’nin Sami Geleneği Perspektifinden Bir Tefsiri”, *İslâmiyât*, Ankara, Temmuz-Eylül, 1998, s. 51.

³ Er Ragîb El İsfahânî, *Mu'cemü Müfredâti li Elfâzi'l-Kur'an*,(Beyrut: Darü'l-Fikir, tarihsiz), “be-ye-ne”, s. 67.

⁴ Bakara, 2:187.

⁵ Bakara, 2:219.

⁶ Bakara, 2:221.

⁷ Al-i İmran, 3:103.

⁸ Nahl, 16:44,64.

Kur'ân'ı açıklamakla da mükellef kılındığı anlaşılmaktadır. Bunun için ahkâma, ahiret ahvaline, kısas ve ahbara ait bazı hususlar, Kur'ân'da zikredilmemiş, bunların tefsiri, açıklaması Hz. Muhammed'e bırakılmıştır.¹ Hatta, Kur'anda, emir ve nehyin çeşitli yönleri, farz olan ahkâmın miktarları gibi Hz. Peygamber'in beyanı olmaksızın te'vili mümkün olmayan ayetler bulunmakta, "Bana Kur'ân ve onunla beraber onun bir benzeri verilmiştir" hadisi ile bu mânâ kastedilmektedir.²

Zâten Kur'an da kendisinin "anlaşılmasını" istemektedir.³ Burada anlama ile ilgili olarak "fıkh" kelimesinin kullanıldığını görüyoruz. Fıkh kelimesi Ragıb'a göre bilmekten daha özel bir mânâyı ifade etmektedir. O fıkhı tarif ederken, "الفقه هو التوصل الى علم غائب بعلم شاهد"

"ifadesi kullanılmaktadır. Yani "fıkh, var olan bir bilgiden yola çıkarak, var olmayan bir bilgiye ulaşmaktır." Kur'an'daki fıkh kökünden gelen bir çok ayet bu anlamda kullanılmaktadır. Fıkhın ikinci anlamı, şeriatın ahkâmını bilmek, üçüncü anlamı ise "fehmetmek" yani anlamaktır.⁴ Elbette burada vurgulanan anlama, yalnızca kelimeleri anlama değil, Kur'andaki temel mesajların kalplere nüfuz etmesi şeklindeki bir anlamadır. Bu yüzden eğer Kur'anın anlaşılması sözkonusu ise, bunun tek olan Allah'a ve indirdiklerine imanla ilişkisi vardır. Bu konuda Fazlurrahman'ın aşağıda zikredeceğimiz görüşlerine tamamen katılmamız mümkün değildir. Fazlurrahman'a göre, "Kur'anî yorumbilim metodu, Kur'âna inanıp, hem kişi hem de toplum olarak onun gösterdiği şekilde yaşamak isteyenlere, anlamlı ve tutarlı olarak bunu sağlayabilecek şekilde, Kur'ân'ın mesajını anlamakla ilgilenir. Tamamen kavramaya yönelik bu çabaya hem müslümanlar, hem de bazı alanlarda-samimî olmaları ve sempati duymaları şartı ile-müslüman olmayanlar da iştirak edebilir. Ancak mucibince yaşamak için gerekli güdüyü (motivasyon) veren iman, elbetteki gerçek müslümanlığın bir özelliği olarak kalacaktır. Bu kavramaya yönelik çabanın imanı doğuracağını veya daha önemlisi imanun, böylesine bir kavrayış çabasına sürükleyebileceği ve sürüklemesi gerektiği

¹Muhammed Hüseyin Ez-Zehebî, , *et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn*, s.33.

² Menna' El-Kattan, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an*, s. 336.

³ En'âm, 6:65.

⁴ er Ragıb el Isfahânî, *Mu'cemü Müfredâti li Elfâzi'l-Kur'an*, "fe-ke-he" s.398.

söylenbilir. Ama şurası da bir gerçektir ki, saf kavrayışla(pure cognition) kalbî iman(emotive faith) pratikte birbirinden ayrılabilir.”¹

Halbuki Kur’an, ayetlerinin anlaşılmasıyla, imanı kastetmektedir. Çünkü, Kur’an’da anlamayla ilgili olarak “fıkh” kelimesi kullanılır. Münafıkun suresi üçüncü ayette, münafıkların önce iman edip sonra inkar ettikleri, bu yüzden onların kalblerinin mühürlendiği, bu sebeble de onların anlamayacakları ifade edilmektedir. Ayette zikredilen “فهم لا يفقهون” ifadesini İbn-i Kesir, “Kalplerine hidayet ulaşmaz” şeklinde anladığını bildirmektedir.² Hidayetin onların kalblerine ulaşması yani onların mümin olabilmeleri için de iradelerini imandan yana kullanmaları gerekmektedir. A’raf suresindeki bir ayette ise Cenab-ı Allah, insanların ve cinlerin birçoğunun cehennem için yaratıldığını beyan ettikten sonra, “ولهم

قلوب لا يفقهون” buyurur. yani “Onların kalpleri vardır, anlamazlar.”³

Bu ifâde, Cehennemlik olarak yaratılan bir insanın kalbinin anlamaması mânâsında kullanılmıştır. Bu da iman etmemeyi ifade etmektedir. Çünkü cehenneme giren bir insanın anlamaması, onun iman etmemesi anlamına gelir. Nitekim Münafıkûn suresi yedinci ayette de “ولكن المنافقين لا يفقهون” ifadesi yer alır. Ayetin tamamın anlamı şu şekilde verilebilir:“Onlar, ‘Allah’ın elçisinin yanında bulunanlar için hiçbir şey harcamayın ki dağılıp gitsinler’ diyenlerdir. Oysa göklerin ve yerlerin hazineleri Allah’ındır. Fakat münafıklar bunu anlamazlar.”⁴ Göklerin ve yerlerin hazinelerinin Allah’ın indinde olduğunu anlamamanın imanla ilişkisi vardır. Her şeyin yaratıcısının ve gerçek sahibinin Allah olduğuna inanmayan bir kimse ancak böyle bir konuşma yapabilir. İnanan bir kimse ise Allah’ın dilediği kimselere hazinelerinin kapılarını açacağını bilir ve ona göre konuşur. Bu yüzden Hz. Peygamber döneminde Kur’ân’a muhatap olan ve adilleri Arapça olan kimselerin Kur’ân’ı literal anlamda anlamadıklarını söylememiz mümkün değildir. Kur’ân’ın fıkıhla kastettiği de bu anlama değildir. Ama onların sorunu,

¹ Fazlur Rahman, *İslam ve Çağdaşlık*, Çeviren: Alparslan Açıkgenç, M. Hayri Kırbasoğlu, (Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 1996), s 61-62.

² İbn-i Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, IV, 435.

³ A’raf, 7:179.

⁴ Münafıkûn, 63:7.

kalplerinde bulunan perdeler, şartlanmalar ve diğer bazı bireysel ve toplumsal kaygılardır. Bu tür şeyler kelimeler, cümleler olarak anladıkları Kur'ân'a ve onun içindeki mesajlara kalpleri ile inanmalarının önünde engeller oluşturmuştur. O halde biz, gerçek anlamının kalp ile alakalı olduğunu, bununla da hidayet, imanın kastedildiğini ifade edebiliriz.

Esas hedefi tevhid, nübüvvet, haşır, ibadet ve ahlakı yerleştirmek olan ve bütün insanlara ve cinlere gönderilen Kur'an'ın ilk nazil olan ayetler öbeğinin ikra' ile başlamış olmasını, bu inanç esaslarının sağlam bir şekilde insan kalbinde yer edebilmesi için anlayarak okumaya teşvik olarak değerlendirebiliriz. "Kıraat" mastarından türetilen fiillerin "anlama" manasını da içermesine rağmen,¹ bu anlamın bakabildiğimiz tefsirlerde yer almadığını görüyoruz.² Türkçe'deki "okuma" kelimesi, Türkçe bir metin kastedildiğinde elbetteki anlama mânâsını içermektedir. Burada bildiğimiz bir dilde metni okumada anlama mânâsının var olduğu görülmektedir. Ama bilmediğimiz bir dilin metnini, bir insanın okuması ile anlaması farklılık arz ediyor. Örneğin İngilizceyi bilmeyen bir insan, o dil Latin harfleri ile yazıldığı için yazılan harf ve kelimeleri okuyabilir. Ama anlayamaz. Bu yüzden Kur'ân'ın muhatapları, ana dilleri Arapça olduğundan dolayı, duydukları ya da okudukları bir metnin ne anlama geldiğini biliyorlardı. İlk nazil olan ayetlerdeki ikra' kelimesini, Kur'ânı okumak olarak aldığımızda, Kur'ân'ın mesajlarının anlaşılmasının kastedildiği açıktır.

Bundan dolayı Kur'ân'ın okunması, sadece onun ayetlerini yüzünden okuyup sevap kazanma manasını değil, aynı zamanda anlaşılmasını da içine almalıdır. Zaten okumanın sevap ve fazileti kavrama ve ezberlemeye vesile olmasından dolayıdır.³ Hz. Peygamber zamanında sahabenin Kur'ânı onar ayet ezberleyip tatbik ettikten sonra diğer ayetleri okumaya, ezberlemeye geçtiklerini

¹ Er Ragıp El İsfahânî, *Mu'cemü Müfredâti li Elfâzi'l-Kur'an "ka-ra-e"*, s, 414.; Fîruz Abâdî, , *el Kamûsu'l-Muhît*, (Beyrut:Müessesetü'r-Risale, 1993), s.62.

² Fahrüddin Muhammed İbn Ömer er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, <http://www.altafsir.com>. 10/05/2011; Mahmud b. Ömer ez-Zemahşeri, *el Keşşâf*, (Beyrut, Darü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1997), IV, 781.; Şihabü'd-Din Mahmud el- Alûsî, el-Bağdadî, *Ruhu'l-Maînî fi Tefsîr-i'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, (Beyrut: Dârü'l-Fikr), X.(cüz,30), 227.; Nâsiru'd-Din Ebî Saîd Abdullah. B. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî El-Beydavî . *Envâru't-Tenzîl ve Esraru't-Te'vîl*, (Beyrut: Müessesetü Şa'bân, tarihsiz), V.190.

³ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Zehraveyn Yayıncılık, Tarihsiz), IX, 323.

bildiren rivayetler¹ onların Kur'ân'ı anlaşılıp hayata geçirilecek, ahlakıyla ahlaklanılacak bir prensipler manzumesi olarak telakkî ettiklerini göstermektedir. Bu yüzden Kur'ân'ı anlama ihtiyacı dün olduğu gibi bugün de vardır, yarın da olacaktır. Çünkü insan Kur'ân'ın iman, ibadet, ahlak ve sosyal hayata dair düsturlarına ve prensiplerine her zaman muhtaçtır.

İşte bütün bu görüşlerin ışığında, kıyamete kadar gelecek bütün zamanlara ve insanlara hitap eden ve Hazret-i Peygamber tarafından açıklaması yapılmayan ayetlerin, Kur'ân'ın ruhuna uygun anlama ve anlamlandırma çalışmalarının hiçbir zaman yasaklanmadığını söyleyebiliriz².

C. Hz. Muhammed'in Bütün Sözlerinin Vahiy Olup Olmadığı Tartışması ve Bunun Kur'an'ı Tefsir ve Anlama ile İlgisi.

Kur'an'ın tefsir ve anlaşılmasına belağatın zirvesinde olan bir dönemde bile ihtiyaç duyulmuş, bu ihtiyaç da Kur'ânın nüzulü ortamında Hz. Muhammed'in yaptığı izahlarla giderilmiştir. Ancak bu tür sözlü açıklamaların Kur'an'ın tamamını kapsamadığı bilinmelidir. Bununla birlikte onun fiilî uygulamaları ve ahlakî davranışları Kur'ân'ın bütününe tefsir etmektedir.³ Ancak bu konu bizim tartışma alanımızın dışında olduğundan onu bir kenara bırakıyoruz. Biz bu başlık altında Hz. Peygamberin Kur'ân haricinde söylediği sözlerin vahiy olup olmadığını tartışacağız.

“O hevasıyla konuşmaz. Onun konuştuğu vahiyden başka bir şey değildir”⁴ ayetinde geçen “vahiy” kelimesinin hadisleri de kapsayıp kapsamadığı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Zemahşerî bu ayete dayanarak peygamberin içtihad yapmasının mümkün olmadığını iddiâ edenlere karşı, “Allah peygamberlerin içtihad yapmasına izin verdiğinde, onların içtihatları ve istinat ettikleri şey

¹ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Camiu'l-Beyan an-Te'vil-i Ayi'l-Kur'an*, I, 80.

² Kur'an'ın tefsir edilip anlaşılmasına duyulan ihtiyaç hususunda ayrıca bkz: Celâlü'd-Dîn es-Suyûtî, *el-Itkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, II, 1197-1205; Muhammed Abdülazîm Ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, II, 8-11; Ömer Nasuhi Bilmen, *Tefsir Tarihi*, (Ankara Diyanet İşleri Reisiği Yayınları, 1955), s.105-107; İsmail, Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), s.210-213; Abdullah Aydemir, *Ebussuûd Efendi ve Tefsirdeki Metodu*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, tarihsiz), s.50-56.

³ Bünyamin Erul, “İlk Dönem Kur'an Okumaları”, VII. Kur'an Sempozyumu, Kur'an ve Müslümanlar, (Ankara: Fecr Yayınevi, 2005), s.38.

⁴ Necm, 53:3.

de vahiydir, hevadan konuşma değildir”¹demektedir. Beydavî ise, Zemahşerî’nin bu sözünü tartışmaya açmış ve “Hazret-i peygamberin yaptığı içtihad vahiy değil, vahiyle yapılmıştır”² demiştir. Alûsî de İmâm-ı Ahmed ve İmâm-ı Ebû Yusuf gibi bazı alimlerin, peygamberlerin içtihat yapabilecekleri şeklindeki görüşlerini de naklederek, “Bunlar, Hazret-i Peygamberin yaptığı içtihadın hevasından olduğunu asla söylememişlerdir”³ demektedir.

Kur’an’ın hem lafzı hem de mânâsı vahiydir. Kur’an hakkında yapılan açıklamaların da mânâsı vahiydir. Bunun dışında örneğin insan olmasının gerektirdiği her şeyi yapmasının ve insanların bazı dünyevî işleriyle ilgili tavsiyelerinin hepsinin vahiy olduğunu söylememiz mümkün değildir. Zaten onun yaptığı her şeyin vahiy olması durumunda bir insan değil melek olması gerekirdi. Bir meleğin ise insanlara peygamber olarak gönderilmesi ve insanlar tarafından örnek alınması mümkün değildir. Halbuki, kavimlerini Allah’a inanmaya ve O’na kulluk etmeye çağıran peygamberlerin bu davetlerine kulak vermeyen kimselerin, peygamberlerin yiyip içen bir insan değil, melek olması gerektiği şeklindeki itirazları onların helak olmasına sebep olmuştur⁴. Bu yüzden ayetlerde peygamberlerin bir beşer olduğu vurgusu sık sık yapılmaktadır⁵. Kur’anda Hz. Peygambere yapılan ikazlar da Resulullah’ın her hareketinin ve sözünün vahiy olmadığını göstermektedir⁶. Diğer taraftan kendi reyini olarak söylediği bazı sözlerden, yapılan meşveretin neticesinde döndüğü de vaki olmuştur⁷. Bütün bunlar,

¹ Ebu’l-Kasım Mahmud b. Ömer Ez-Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 419.

² Nasiru’l-Din Ebi Saîd Abdullah b. Ömer eş-Şirâzî el-Beydavî, *Envâru’t-Tenzil ve Esraru’t-Te’vîl*, IV, 312.

³ Şihabü’l-Dîn es-Seyyid Mahmud el-Alûsî, *Rûhu’l-Maânî*, IX, (27.Cüz), 46-47.

⁴ Mü’minûn, 23:24-27, 32-42.

⁵ Kehf, 18:110; Fussilet, 41:6.

⁶ Örneğin, Abese suresinde Hazret-i Peygamber’e yapılan ikaz, Utbe b. Rebîa, Ebû Cehil b. Hişâm gibi bazı Kureyş ileri gelenlerine islâmı tebliğ ederken, âmâ olan ibn Ümm-i Mektûm’un gelerek birkaç defa, “Ya Resulallah! Allah’ın sana öğrettiği şeyleri bana da öğret” demesi üzerine, Hz. Peygamber’in yüzünü ekşitmesi ve ona tebliğde bulunmayıp tekrar Kureyş ileri gelenlerine yönelmesi üzerine yapılmıştır. Bkz: Ebû Hüseyin Ali b. Ahmed el Vahidî, *Esbâbü’n-Nüzûl*, Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, tarihsiz, s. 471. Konuyla ilgili ayetler için bkz. Abese, 80:1-22.

⁷ Kur’an’da meşveretin emredilmesi (Şûra, 42:38; Al-i İmran, 3:159) Hz. Peygamber’in dünyevî işlerde ashabıyla meşveret ederek kararlar almasına sebep olmuştur. Örneğin, Bedir Savaşının Sonunda esirlere nasıl bir muamele yapılacağı konusunda Hz. Ebû Bekir’in görüşünü kabul etmiş, Uhud savaşının başlangıcında ise, kendisi şehirde kalıp müdafaayı düşündüğü halde, sahabenin şehir dışında savaşılması yönündeki görüşlerini benimsemiştir. Bkz: Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Çev: Salih Tuğ, (İstanbul: İrfan Yayıncılık ve Ticaret, 1993), s.

insanlara Kur'an'da ve sünnette bulunmayan hususlarda düşünme, problemlere çözüm üretme, karar verme kapısını açmaktadır. Aksi bir görüş, Kur'anın insanları her konuda düşünmeye teşvik eden ayetleriyle de bir çelişki oluşturur.

D. Re'y ile Tefsir Tartışması

Kur'an'ın bazı ayetlerinin tefsir edilip anlaşılmasına ihtiyaç olduğu düşüncesi, "re'y ile tefsir" in olup olmayacağı sorusunu akla getirmektedir. Bu konudaki tartışmalar, Hz. Muhammed'in şu hadislerine dayanmaktadır: "Kur'an hakkında ilimsiz olarak bir şey söyleyen Cehennemdeki yerine hazırlansın." "Kim Kur'an hakkında re'y ile söylese Cehennemdeki yerine hazırlansın." "Kur'an hakkında re'y ile söyleyen isabet etse de hata etmiştir."¹ Re'y ile tefsiri menettiği anlaşılan bu hadislerin isnâdı münakaşalıdır². Diğer taraftan bu gibi hadisler sahih olarak kabul edilse bile, Kur'an'a ve akla uymadığından tevil edilmelidir.

Suyûtî, hadis hakkındaki şüphesini dile getirmekte, re'yin, "delilsiz, mücerred görüş" olduğunu söylemektedir. Ona göre, bir âyeti kendisinden önce veya sonra gelen ayetlere uygun, Kur'an ve sünnete aykırı olmayacak şekilde muhtemel olan bir mânâ ile tevil etmek mahzurlu değildir³. Kur'an'da "hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme"⁴ ve "O(şeytan) size ancak ve daima kötülüğü, çirkin işi ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder"⁵ ayetleri Kur'an'ı tefsir ve tevil konusunda dikkatli olunması; Kur'an ve Sünnetin ruhuna, ayetlerin siyak ve sibakına uymayacak bir şekilde yorumlamaya gidilmemesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Suyûtî'nin naklettiği görüşlere göre, iki mânâyâ

226-233.

¹ Ebu İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları,1981), Tefsiru'l-Kur'an, 48

² Suat Yıldırım, *Peygamberimizin Kur'an'ı Tefsiri*, s. 23-25.

³ : Celâlü'd-Dîn es- Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, II. 1206. el İtkân'da mahzurlu olan ve olmayan te'vile de örnek verilmektedir: "Hifaf ve sikal olarak hep birlikte savaşa çıkın"(Tevbe, 9/41) ayetindeki "Hifaf ve sikal" kelimelerinin, "gençler ve ihtiyarlar, zenginler ve fakirler, bekarlar ve evliler, sağlıklı olanlar ve hasta olanlar" şeklinde anlamlandırılmasının caiz olduğu ifade edilmektedir. Ayete ve şeriata uymayan mahzurlu te'vile de, "iki denizi birbirine karışmak içinde sahverdi"(Rahman, 55/19) ayetindeki "iki deniz" tabirinin Rafiziler tarafından, "Ali ve Fatıma" olarak gösterilmesi örnek olarak verilmektedir. : Celâlü'd-Dîn es- Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, II, s.1209.

⁴ İsrâ,17:36

⁵ Bakara, 2:169.

ihhtimali olan ayetleri, mânâların en güzeli ile açıklamak gerekir.¹

Diğer taraftan Suyutî'nin bu konuda naklettiği görüşler arasında, hadislerde yasaklanan re'y ile tefsirin müteşabih olan ayetlerle ilgili olduğu, bütün ayetlerle ilgili olmadığı konusu da bulunmaktadır. Çünkü bir ayette, kalplerinde eğrilik olanların, fitne çıkarmak ve onun te'viline yeltenmek için müteşabih ayetlere yapışıp, onlarla uğraştıklarına² dikkat çekilir. Kur'ân insanlara bir hüccet olarak nazil olmuştur. Eğer tefsir olmazsa, onun hüccet olmasının da bir anlamı kalmaz. Bu yüzden, Arap dilini ve esbab-ı nüzulu bilenlerin Kur'an'ı açıklaması caizdir. Kur'ân ayetlerini kulaktan dolma bilgilerle tefsir etmek doğru değildir. Ama bir insanın Kur'ân ayetlerinden hüküm çıkarmak istemesi veya hükme delil çıkarmak istemesi mümkündür, bunun hiçbir sakıncası da yoktur. Bununla birlikte bazı eh-i İlim, burada yasaklanan re'yden maksadın "heva" diye isimlendirilen insanın sevdiği, taraftar dolduğu, benimsediği bir görüş olduğunu söylemişlerdir. Yani bir insan, kendi sabit görüşünü desteklemek için, selef alimlerinin hiçbirisinden görüş almayarak ayetleri tefsir etmeye çalışırsa işte bu isabet de etse hata etmiştir.³ Suyutî'ye göre, Kur'ân'ı tefsir etmeyi isteyen bir kimsenin dört kaynağa, dört hususa dikkat etmesi gerekir. Birincisi ayetle ilgili Hz. Muhammed'in s.a.v. tefsirine bakmalı, ancak burada da zayıf ve mevzu olanlardan sakınmalıdır. İkincisi Ashabın ayetle ilgili görüşlerine müracaat etmelidir. Çünkü onların ayetin tefsirini peygamberimizden duyma ihtimalleri çok yüksektir. Ashab-ı Kirâm'ın tefsirleri de merfu olarak kabul edilmektedir. Üçüncüsü Arap diline göre tefsir etmelidir. Çünkü Kur'ân Arap lisanıyla inmiştir. Dördüncüsü de kelâmın mânâsına ve seriata uygun bir şekilde tefsir etmelidir.⁴

el-Kâfiyeci, re'yden maksadın "indî görüş" olduğuna işaret etmektedir. Ona göre bu hadisin şumûlüne giren kimseler, "şahsî görüşlerini Kur'ân'ı anlamada ölçü hâline getirenler, Kur'ân'ı kendi görüşüne göre ve kendi görüşünü uygulayacak şekilde tefsir eder ve lafızdan anlaşılan mânâyı terk eder⁵.

¹ Celâlü'd-Din es- Suyûtî, *el-Itkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, II, s.1208.

² Al-i İmran, 3:7.

³ Celâlü'd-Din es- Suyûtî, *el-Itkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*,II, s.1208.

⁴ Celâlü'd-Din es- Suyûtî, *el-Itkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, II, s. 1205-1206. Ayrıca Re'y ile tefsir için bkz: Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*, (İstanbul:Çağrı Yayınları,1981), s. 311-315.

⁵ Muhyiddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Süleyman el Kâfiyeci, *Kitabü't-Tefsîr fi Kavâid-i İlmi't-Tefsîr*, neşr: İsmail Cerrahoğlu,(Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları,

Zerkânî'ye göre ise re'y ile kastedilen içtihatdır. İctihat isnat edilmesi gereken yere dayandırılıyorsa, sapıklıktan ve cahillikten uzaksa böyle bir tefsir, makbuldür. Bunun zıddı olursa makbul değildir. Zerkânî müfessirin dikkat etmesi gerekli dört kaynağı Suyutî'nin görüşlerini naklederek izah etmektedir. Buna göre tefsirin dört ana kaynağı vardır. Bunlar Hz. Peygamber'den nakledilen ayetlerin tefsiri, ayetle ilgili ashabın sözü, dil kaideleri, diğeri de kelamın gerektirdiği şekilde şeriattan delil getirmektir. Re'y ile tefsirin caiz olduğu dördüncü kaynak ile örtüşmektedir. Hz. Muhammed s.a.v, İbn-i Abbas hakkında, "Allah'ım onu dinde fakih kıl, ona te'vili öğret" buyurmuştur. Zerkânî eserinde, re'y ile tefsir eden kişinin takip etmesi gereken metodu da vermektedir¹. Buna göre önce Kur'ân'dan mânâ talep edilir, eğer bulunamazsa Sünnet'e müracaat edilir. Sonra sahabenin sözlerine bakılır, kelimelerin Kur'ân'ın nazil olduğu dönemdeki mânâları araştırılır. İrab ve belağat yönünden incelenir. Tefsir yapılırken hakikî anlam, mecaz anlama tercih edilir. Ancak hakiki mânâ anlaşılıyorsa o zaman mecaz anlama yönelinir. Diğer taraftan Sebeb-i Nüzul dikkate alınır. Çünkü Sebeb-i Nüzulün Kur'ân'ı anlamada önemli bir etkisi vardır. Daha sonra ayetin siyak ve sibakına bakılır. Ayetlerin ve bir ayet içindeki ifadelerin birbirlerine uyumluluğuna dikkat edilir. Tefsirin ilimlere, toplum kanunlarına, insanlık tarihine, bilhassa da nüzul zamanındaki Arapların tarihine ve kelamın söylenişindeki maksada uygunluğuna bakılır. Ayrıca tefsirin peygamberimizin hayatına, ahlakına uygunluğuna dikkat edilir. Çünkü peygamberimiz Kur'ân'ı fiilleri, sözleri ve takrirlerinden ibaret olan sünnetiyle açıklamaktadır. Bu arada kastedilen mânânın dil kurallarına, şeriat kurallarına uygunluğuna da bakılır².

Re'y ile tefsir hususundaki tartışmayı uzatmak konumuzun sınırlarını aşmaktadır. Hz. Muhammed'in s.a.v. Kur'ân'ın tamamını sözleriyle tefsir etmemesi, sahabeyi Kur'ân'da ve sünnette bulunmayan hususlarda içtihatla hareket etmeye teşvik etmesi, insanları ibret almaya, düşünmeye sevkeden Kur'anın her devirde tefsir ve te'vil edilmesinin mümkün olduğunu göstermektedir. Bu sebeple Kur'ân'ın bazı ayetlerinin içtihad/re'y ile tefsir edilmesinin

---

1974), s.48-51.

¹ Muhammed Abdülazîm Ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, II.42-53.

² Muhammed Abdülazîm Ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, II.50-51.

caiz olması ve bunun da asırlardır yapılması Kur'an'ın anlaşılmasına çok büyük katkılarda bulunmuştur.

E. Kur'an'ı Tefsir Edip Anlamak İçin Gerekli Şartlar

Nüzul döneminden itibaren Kur'an'ı açıklamaya ve anlamaya duyulan ihtiyaç anlama yöntemleri geliştirmeyi de gerekli kılmıştır. Ulûmu'l-Kur'an, usûl-u tefsir ve usûl-u fıkıh kitaplarının telif edilmesi yöntem geliştirme çabaları olarak değerlendirilebilir. Ancak bu tür kitaplarda Kur'an'ın te'vil ve tefsir edilmesi için gerekli şartlar günümüzde tenkide uğramaktadır.

Bugüne kadar Kur'an'ı parçacı bir anlayışla tefsir ve te'vil eden müfessirlerin çoğu, tefsirlerinde takip ettikleri metodu ve tefsir için gerekli olan şartları, kitaplarının mukaddimelerinde açıklamışlardır. Bu konuda öne sürülen görüşler devirlere göre farklılık arz etmektedir. Örneğin İbn Cerir et Taberî (Ö.310/923) bu şartları, peygamberimiz'in s.a.v. ayetleri tevilini bilmek, tefsir ilminin önemini bilmek, Arap dilini bilmek, arap şiirini bilmek, Kur'an okumak ve düşünmek gibi şartlar olarak zikreder.¹ Kurtubî(Ö.H.671) bunları Ulumu'l-Kur'an'ı yani; Mekkî-Medenî, İrab, nâsîh ve mensûh, muhkem ve müteşâbihi, Arap dilini, Sünneti ve fıkıhı, tefsirin ehemmiyetini bilmek, Kur'an'ı tedebbür etmek, re'y ile tefsirden kaçınmak olarak sıralar².

Ebû Hayyan(Ö.H.745) ise bunları mevhibe, dil, sarf, nahiv, usul-fıkıh, hadis, akide, usul-u din, kıraat olarak dile getirir³. Suyûtî "fî ma'rifeti şurûti'l-müfessir ve âdâbihi" başlığı altındaki değerlendirmesinde tefsircilerin bu konudaki görüşlerini harmanlamış ve kendisi de müfessirin bilmesi gereken 15 şart sıralamıştır. Bunları da dil, nahv, sarf, iştikak, maânî, bedî', beyân, ilm-u kıraat, usûl-u din, usûl-u fıkıh, esbâb-u nüzûl ve kısas, fıkıh, mücmel ve mübhemi açıklayan hadisler, ilm-u mevhibe olarak dile getirmektedir⁴. Zerkanî, Suyûtî'nin bu şartlarını sıradıktan sonra, "Bu şartlar ve ilimlerin hepsi, tefsirin en yüksek mertebesini gerçekleştirmek içindir" der. Ona göre Allah'ın azametini hissedip

¹ Muhammed b. Lutfi es-Sabbâğ, *el Buhûs fî Usûli't-Tefsîr*, (Beyrut: el Mektebetü'l-İslâmî, 1998), s.19-21

² Muhammed b. Lutfi es-Sabbâğ, *el Buhûs fî Usûli't-Tefsîr*,s.39-47.

³ Muhammed b. Lutfi es-Sabbâğ, *el Buhûs fî Usûli't-Tefsîr*,s.56.

⁴ Celâlî'd-Dîn es- Suyûtî, *el-Itkân fî Ulûmi'l-Kur'an*, II.231-232.

bilmek gibi genel mânâları herkes anlar. İnsanın bu konuda mükellef olduğu şey, ayetleri düşünmektir. İşte bu bakımdan Allah Kur'an'ı kolaylaştırmıştır. Bu da tefsirin mertebelerinin en düşüğüdür.

Zerkânî bu konuda Abduh'un görüşlerini zikretmeyi daha uygun bulmuştur. Abduh'un yüksek derecedeki bir tefsir için öngördüğü şartlar ise, "Kur'an'daki müfret lafızların hakikatlerini anlamak, 'rab, maânî ve beyân ilimlerini bilmek, ahval-i beşeri bilmek, peygamberimiz s.a.v. zamanındaki insanların durumlarını bilmek, Hz. Peygamber'in ve ashâbının sîretlerini bilmek şeklinde özetlenebilir.¹ Menna' el Kattân da bunları, sağlam inanç, mezheb tassubundan uzak olmak, ayetleri tefsir eden diğer ayetleri bilmek, sünneti bilmek, sahâbenin sözlerini bilmek, tabiinin sözlerini bilmek, Arap dilini bütün ayrıntılarıyla bilmek, Kıraat, tevhid ilmi, tefsir usûlü, esbab-u nüzul, nâsîh ve mensûh gibi Kur'an ile alakalı ilimleri bilmek, anlama inceliği şeklinde açıklamaktadır.² Mevdudi de, Kur'an'ın ahlakî, iktisadî ve medenî prensiplerini kavramak için Kur'an'ın yaşanması gerektiğini bildirerek, "Bir kişi kendi özel hayatında Kur'an'ı yaşamadıkça onu kavrayamaz. Bir toplum bütün sosyal kurumlarıyla birlikte Kur'an'a karşı çıktığı sürece onu anlayamaz"³ demektedir.

Bu konuda getirilen eleştiriler, müfessirin, Kur'anı tefsir etme işine kalkışmadan önce din ve fıkıh usulünü bilmesinin, mevhibe ilmine sahip olmasının şart koşulması konularında yoğunlaşmakta, bunların mezhebî ve tasavvufî endişelerden kaynaklandığı üzerinde durulmaktadır. Diğer taraftan bu şartlar, "abartılı ve hayalî" ithamlarına maruz kalmaktadır⁴.

Kur'an'ın genel mesajlarının anlaşılması için bütün bunların lüzumundan fazla olduğu söylenebilir. Kur'anı tefsir etmek için bu şartları bilmek, kişinin anlayış seviyesini yükseltir. Tefsir tarihinde bütün bu ilimlere sahip olarak Kur'an'ı tefsir eden müfessirler çıkmıştır. Ama bunlar çok az sayıdadır. Çünkü tarih boyunca yapılan tefsirlerin çoğunun isim vererek veya vermeyerek birbirlerinden nakil olduğu bilinmektedir

¹ Muhammed Abdu'l-Azîm Ez-Zerkânî, *Menâhîlül-İrfân fî Ulûmî'l-Kur'ân*, 44-46.

² Menna' el -Kattân', *Mebâhis fî Ulûmî'l-Kur'ân*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1996), s.329-331.

³ Ebu Alâ el- Mevdudî, *Kur'anı Nasıl Anlayalım*, Çeviren: Dr. Bekir Karlığa, (İstanbul:İşaret Yayınları, 1997), s.63.

⁴ M. Said Şimşek, , *Günümüz Tefsir Problemleri*, (İstanbul, Esra Yayınları, , 1995), s. 17-19.

Günümüzde tefsirle ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda çoğunun bir tefsir çalışmasından çok, müfessirlerin ayetler hakkındaki görüşlerini aktarmak olduğu görülecektir. Bugün zikredilen şartları yerine getirmeyen kimseler bile bu çalışmalarını kolaylıkla yapmaktadır. Ancak yüksek seviyede, seviyeli, orijinal bir tefsir çalışması yapmak için zikredilen şartların birçoğuna vakıf olunması gerekmektedir. Son yıllarda konulu tefsir çalışmaları çoğalmaktadır. Bu çalışmaların seviyeli olabilmesi için, kuvetli bir imana sahip olmak, iyi bir Arapçanın yanında konuyla ilgili ayetlerin varsa nüzul sebebini, Mekkî mi, Medenî mi olduğunu, Peygamberimiz’in, ashabın, tabiûnunun açıklamalarını, hadisleri, kelimelerinin hangi anlamlarda kullanıldığını, Kur’an’ın özelliklerini ve maksatlarını bilmek gibi hususlara dikkat edilmesi gerekir. Bütün bunları, ilgili ayetleri incelerken öğrenmek de bu “bilme” kavramının içine girmektedir. Diğer taraftan Kur’an’ı açıklamaya ve anlamaya çalışan bir insanın Kur’an’ın Allah kelamı olduğunu, Hz. Muhammed s.a.v. vasıtasıyla İnsanlığa gönderildiğini, esas hedefinin insanın dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak olduğunu, tevhid, nübüvvet, haşır, ahlak-ibadet gibi ana hedeflerinin bulunduğunu da bilmesi gerekir. Aynı zamanda Kur’an’ı kendi kavramlarına yüklediği özel anlamlar çerçevesinde anlamaya çalışmak da zaruridir. Örneğin Kur’an’da geçen ilim, fıkıh, zikir gibi günümüzde farklı anlamlarda kullanılan kavramları Kur’an’ın bunlara yüklediği anlam çerçevesinde tefsir edip anlama çabasında içinde olmak, Kur’anın ruhuna uygun bir anlama gayretidir.

Sonuç

İlk insan ve ilk peygamber Hz. Adem’den itibaren gönderilen peygamberlere vahyedilen kitaplar ve suhurlar, insanın yaratılış gayesiyle ilgili zihninde meydana gelen sorulara cevap vermeyi, yaratılıştan sınırlandırılmayan duygularını vasat bir şekilde sınırlandırmayı, böylece ona inanç ve ahlak konusunda rehberlik etmeyi amaçlayan kutsal hitaplardır. Kur’an da bu halkanın sonuncusunu oluşturmaktadır. Kur’an’ın insana rehberlik yapması, onun tam mânâsıyla anlaşılmasıyla mümkündür. Yüzyıllardır görülen Kur’an’ı tefsir ve te’vil etme çabaları onu anlama gayretleri olarak isimlendirilebilir. Re’y ile tefsir konusunda yasaklanan hususlar, çoğu müfessir tarafından nazara alınmıştır. Buna dikkat

etmeyenlerin tefsirleri de makbul olarak kabul edilmemiştir. Kur'an bütün insanlar için bir hidayettir. Bütün insanlara hak ile batılı, doğru ile yanlış, iman ile küfrü, hidayet ile dalaleti açıklamaktadır. Ancak onun rehberliğini tam olarak anlayabilmek ve gereğince istifade edebilmek yeterli Arapçanın, Kur'anın ana hedeflerinin, genel olarak Kur'an ilimlerinin bilinmesinin yanında, iman ve takvaya bağlıdır. Bu nedenle Kur'an'ın rehberliğinden gerçek anlamda faydalanacak, insanı iki dünyada da mutlu edecek, ayetlerini en güzel şekilde anlayacak ve açıklayacak olan kimseler imanı tam, müttaki olan ve Kur'anı yaşama gayreti içinde olan insanlardır.

Şunu da ifade edelim ki, Kur'an-ı Kerim'i bütünüyle, Kur'an ve hadislerin ve gelişen bilimlerin ruhuna uygun bir şekilde tefsir edip anlamak, artık tek bir kişinin yapacağı bir iş olmaktan çıkmıştır. Bu yüzden sahasında uzman olan kişilerden oluşan heyetler/komisyonlar tarafından tefsir edilmesi, daha objektif, daha kapsamlı ve anlaşılır tefsirlerin ortaya çıkmasına sebep olacaktır.

Bibliyografya

- el Alûsî, Şihabü'd-Din Mahmud Ruhu'l-Maânî fî Tefsîr-i'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî, I-X. Beyrut: Dârü'l-Fikr 1978.
- Aydemir, Abdullah, *Ebussuûd Efendi ve Tefsirdeki Metodu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, tarihsiz.
- Aydın, Mehmet, *Kant ve İngiliz Felsefesinde Tanrı-Ahlak İlişkisi*. Ankara: Umran Yayınları. 1981.
- el-Beydavî, Nâsiru'd-Dîn Ebî Saîd Abdullah. B. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envâru't-Tenzîl ve Esraru't-Te'vîl*. I-V. Beyrut: Müessesetü Şa'bân, tarihsiz.
- Beydavî, Nasiru'd-Din Ebi Saîd Abdullah b. Ömer, *envârü't-kenzil ve esrarü't-ke'vîl (Haşiyetü Şeyh Zâde kenarında)*. I-IV. İstanbul: İhlas Vakfı Yayınları, 1994.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Tefsir Tarihi*. Ankara: Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, 1955.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Ankara: Fecr Yayınevi, 2010.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

- el-İsfahânî, er-Ragîb, *Mu'cemu Müfredâtî li Elfâzi'l-Kur'ân*, Beyrut: Darü'l-Fikir, tarihsiz.
- Erul, Bünyamin, “İlk Dönem Kur'an Okumaları”, VII. *Kur'an Sempozyumu, Kur'an ve Müslümanlar*. Ankara: Fecr Yayınevi, 2005.
- Fazlurrahman, , *İslam ve Çağdaşlık*, Çeviren: Alparslan Açıkgenç, M. Hayri Kırbasoğlu, Ankara:Ankara Okulu Yayınları. 1996.
- Fîruz Abâdî, *el Kamûsu'l-Muhît*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1993.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, Çev: Salih Tuğ. İstanbul: İrfan Yayımcılık ve Ticaret, 1993
- İbn-i Kesir, İmadu'd-Din Ebu'l-Fida İsmail, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*. I-IV. 1. Basım. Beyrut: Daru İbn Kesir,1994.
- İbn-i Miskeveyh, Ebu Ali Ahmed b. Muhammed, , *Tehzîbu'l-Ahlâk*. Beyrut,1985.
- el Kâfiyeci, Muhyiddîn Ebû Abdillâh Muhammedb. Süleyman, *Kitabü't-Tefsîr fî Kavâid-i İlmi't-Tefsîr*, Neşr: İsmail Cerrahoğlu, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974.
- el-Kattân, Menna', *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1996.
- Mevdudî, Ebu'l-Alâ, *Kur'anı Nasıl Anlayalım*. Çev: Dr. Bekir Karlığa. İstanbul: İşaret Yayınları, 1997.
- Paçacı, Mehmet, “İhlas Suresi'nin Sami Geleneği Perspektifinden Bir Tefsiri”, *İslâmiyât*, Ankara: Temmuz-Eylül, 1998.
- er-Rafîi, Mustafa Sadık, *İ'câzu'l-Kur'ân*, 9. basım. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1973.
- er-Razi, Fahrüddin, *mefatihü'l-gayb*. <http://www.altafsir.com>.
- Es-Sabbâğ, Muhammed b. Lutfi, *el Buhûs fî Usûli't-Tefsîr*. Beyrut: el Mektebetü'l-İslâmî, 1998.
- Sofuoğlu, Mehmet, *Tefsire Giriş*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Soysaldı, Mehmet, *Kur'an'ı Doğru Anlamada Semantik Metodun Önemi*, Kur'an ve Dil Sempozyumu, Erzurum: 2001.
- es-Suyûtî, Celâlü'd-Dîn, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dimaşk: Darü İbn-i Kesir, 1993
- Şengül, İdris, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, İzmir: Işık Yayınları, 1994.
- Şeyhzâde, Muhammed b. Muslihî'd-Din Mustafa, *Haşiyetü Şeyhzâde*,

alâ Tefsiri'l- Kadi'l- Beydavî. I-IV.İstanbul: İhlas Vakfı Yayınları, 1994.

- Şimşek, M. Said, *Günümüz Tefsir Problemleri. İstanbul: Esra Yayınları, 1995*
- et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Camîu'l-beyan an-te'vil-i âyi'l-Kur'an,I-X. Mısır:Dârü'l-Maarif, Tarihsiz.*
- Vahidî, Ebû Hüseyin Ali b. Ahmed, *Esbâbu'n-Nuzûl. Beyrut:Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, tarihsiz.*
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili. I-X. İstanbul: Zehraveyn Yayıncılık, Tarihsiz.*
- Yıldırım, Suat, *Peygamberimizin Kur'anı Tefsiri, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1983.*
- ez-Zehebî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn. I-II. Kahire, Dâru'l-Kütübî'l-Hadisiyye. 1976.*
- ez-Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el Keşşâf. I-IV.Beyrut: Darü İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 1997.*
- ez-Zerkânî, Muhammed Abdu'l-Azîm, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulumi'l-Kur'ân. I-II. Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabî, 1996.*